हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः। १(पादानां क्रमेण) अग्निः, मित्रावरुणौ, रात्रिः, सविता च), २-११ सविता। त्रिष्टुप्, १,९ जगती।

ह्वयाम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये ह्वयामि मित्रावरुणाविहावसे।

ह्वयामि रात्रीं जगतो निवेशनीं ह्वयामि देवं सवितारमूतये॥ १ ॥०३५ ॥०१

प्रथमम्- उपासने प्रथमसोपानारोहणाय। स्वस्तये- मङ्गळाय। अग्निम्- सर्वभूतहितक्रतुम्। ह्वयामि- आह्वयामि। इह- अत्र। अवसे- रक्षायै। मित्रावरुणौ- प्रेमाधिदैवतं ऋताधिदैवतम् च। ह्वयामि। जगतः। निवेशनीम्- सुवासभूताम्। रात्रिम्- मनुष्यप्रज्ञाम्। ह्वयामि। ऊतये- रक्षायै। देवं सवितारम्- आत्मसूर्यम्। ह्वयामि ॥१॥

आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च।

हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन्॥ १ ॥०३५ ॥०२

आ कृष्णेन रजसा- आकर्षणभूतेन तेजसा आकर्षणभूतया शक्त्या वा। वर्तमानः- भूतः। विराजितः। अमृतम्- दिव्यम्। मर्त्यं- मानुषं च। निवेशयन्- स्वात्मनि अवस्थापयन्। हिरण्ययेन- सुवर्णेन। रथेन। सविता- सूर्यः। भुवनानि- लोकान्। पश्यन्। आ याति- आगच्छति ॥२॥

याति देवः प्रवता यात्युद्वता याति शुभ्राभ्यां यजतो हरिभ्याम्।

आ देवो याति सविता परावतोऽप विश्वा दुरिता बाधमानः॥ १ ॥०३५ ॥०३

यजतः- पूजार्हः। देवः। प्रवता- प्रवणवता मार्गेण। याति। उद्वता- उत्कृष्टेन मार्गेण। याति। शुभ्राभ्यां हरिभ्याम्- शुक्लाभ्यामाकर्षणशक्तिप्रतीकाश्वाभ्याम्। याति। देवः सविता। परावतः- दूरतश्च। आ याति। विश्वा दुरिता- सर्वं पापम्। अप बाधमानः- विनाशयन्। आयाति॥३॥

अभीवृतं कृशनैर्विश्वरूपं हिरण्यशम्यं यजतो बृहन्तम्।

आस्थाद्रथं सविता चित्रभानुः कृष्णा रजांसि तविषीं दधानः॥ १॥०३५॥०४

अभीवृतम्- अभितो वर्तमानम्। कृशनैः- ज्योतिर्भिः। विश्वरूपम्। कृशनं सुवर्णनाम। हिरण्यशम्यम्- सुवर्णशङ्कुम्। बृहन्तम्- महान्तम्। रथम्। यजतः- पूजार्हः। चित्रभानुः- असाधराणरश्मिः। सविता- सूर्यः। कृष्णा रजांसि- आकर्षणशक्तीः। तविषीम्- बलम्। दधानः- धरन्। आस्थात्- आस्थितवान्॥४॥

वि जनाञ्छ्यावाः शितिपादो अख्यन्रथं हिरण्यप्रउगं वहन्तः।

शश्वद्विशः सवितुर्दैव्यस्योपस्थे विश्वा भुवनानि तस्थुः॥ १॥०३५॥०५

श्यावाः- सूर्याश्वाः। प्राणप्रतीकाः। शितिपादः- शुभ्रपादाः। हिरण्यप्रउगम्- सुवर्णयुगबन्धनस्थानसंपन्नम्। रथम्। वहन्तः- भरन्तः। जनान्। वि अख्यन्- विशेषेण प्रकाशितवन्तः। शश्वत्- सर्वथा। विशः- प्रजाः। दैव्यस्य सवितुः- प्रेरकस्य सूर्यस्य। उपस्थे- समीपे वशे आश्रये वा वसन्ति। विश्वा भुवनानि- सर्वे लोकाः। तस्य उपस्थे- अङ्के एव। तस्थुः- स्थितवन्तः। सर्वे सूर्याश्रिता एवेति भावः। तस्मादेव तस्य रथः विश्वरूप इति पूर्वस्मिन्मन्त्रे वर्णितः॥५॥

तिस्रो द्यावः सवितुर्द्वा उपस्थाँ एका यमस्य भुवने विराषाट्।

आणिं न रथ्यममृताधि तस्थुरिह ब्रवीतु य उ तच्चिकेतत्॥ १ ॥०३५ ॥०६

तिस्रः द्यावः- तिस्रो निवेशिन्यः सन्ति। द्वा- तासु द्वे, बाह्यचित्ताकाशौ। सवितुः- प्रेरकस्य सूर्यस्य। उपस्था- समीपे वशे आश्रये वा भवतः। एका। विराषाट्- विरान् वृतान् सहमाना। यमस्य- लोकनियन्तुः सूर्यस्यैव भुवने भवति। सैव चिदाकाशः। आकाशद्वयं सूर्यसामीप्यम्। चिदाकाशस्तु सूर्यसायुज्यम्। अमृता- अमरणशीला द्योतनशक्तयः। रथ्याम्- रथस्थम्। आणिम्- अक्षच्छिद्रे प्रक्षिप्तं कीलविशेषम्। न- इव। अधि तस्थुः। यः- यो मनुष्यः। तत्- तत्सूर्यरहस्यम्। चिकेतत्- ज्ञातवान्। सः। इह। ब्रवीतु- कथयतु ॥६॥

वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यद्गभीरवेपा असुरः सुनीथः।

के३ दानीं सूर्यः कश्चिकेत कतमां द्यां रश्मिरस्या ततान॥ १ ॥०३५ ॥०७

सुपर्णः- मुक्तः। सुपर्णो मुक्तेः प्रतीकः श्रुतौ। अन्तरिक्षाणि- आकाशान्। वि- विशेषेण। अख्यत्- प्रकाशितवान्। यद्यपि आकाश एक एव तथापि तदाश्रितनानाकारविशेषणैराकाशो बहुरूप इव दृश्यते। यथा पार्थिवयुक्ताकाशः। वायुमात्रयुक्ताकाशः। शक्तिमात्रयुक्ताकाशः। इत्यादयः। गभीरवेपाः- गम्भीरकम्पनः। असुरः- प्राणदाता। सुनीथः- शोभननेता। इदानीम्- रात्रौ। क्व सूर्यः। सूर्यः कुत्रेति कः चिकेत जानाति। अस्य- सूर्यस्य। रश्मिः। कतमाम्- काम्। द्याम्। आ ततान- व्याप्तः। रात्रावपि सूर्यः कामपि द्यां प्रकाशयन् विराजते इति भावः ॥७॥

अष्टौ व्यख्यत्ककुभः पृथिव्यास्त्री धन्व योजना सप्त सिन्धून्।

हिरण्याक्षः सविता देव आगाद्दधद्रत्ना दाशुषे वार्याणि॥ १ ॥०३५ ॥०८

ककुभः- मुख्यः। पृथिव्याः- भुवः। अष्टौ- अष्टौ दिशः। योजना- योजयतः। त्री धन्व- त्रीनाकाशान्। धन्वेत्यन्तरिक्षनाम। सप्त सिन्धून्- भूरादिषु सप्तसु धामसु प्रवाहशीला जीवाधारशक्तीः। व्यख्यत्- प्रकाशितवान्। दाशुषे- दायकाय। वार्याणि- वराणि। रत्नानि- रमणीयधनानि। दधत्- धारयन्। हिरण्याक्षः- ज्योतिर्मयनेत्रः। देवः। सविता। आगात्- आगच्छति ॥८॥

हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणिरुभे द्यावापृथिवी अन्तरीयते।

अपामीवां बाधते वेति सूर्यमभि कृष्णेन रजसा द्यामृणोति॥ १ ॥०३५ ॥०९

हिरण्यपाणिः- सुवर्णबाहुः। विचर्षणिः- साक्षी। दर्शननामसु पठितः विचर्षणशब्दः। सविता- प्रेरकः सूर्यः। उभे द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्योः। अन्तः- मध्ये। ईयते- गच्छति। अमीवाम्- रोगान्। अव अबाधते। सूर्यं- स्वात्मानमेव। वेति- गच्छति। कृष्णेन- आकर्षणभूतेन। रजसा- तेजसा। द्याम्। ऋणोति- व्याप्नोति ॥९॥

हिरण्यहस्तो असुरः सुनीथः सुमृळीकः स्ववाँ यात्वर्वाङ्।

अपसेधन्रक्षसो यातुधानानस्थाद्देवः प्रतिदोषं गृणानः॥ १ ॥०३५ ॥१०

हिरण्यहस्तः- ज्योतिषां दाता। असुरः- प्राणदः। सुनीथः- शोभननेता। सुमृळीकः- सुष्ठु आनन्दयिता। स्ववान्- आत्मवान्। अर्वाक्- अभिमुखः। यातु- गच्छतु। यातुधानान्- यातनाधारकाः। परयातनाकारिणीरिति भावः। रक्षसः- स्वार्थैकलक्ष्यशक्तीः। यस्माद्वयं रक्षितव्याः तद्रक्ष इति यास्कः। अपसेधन्- निराकुर्वन्। प्रतिदोषम्- प्रतिरात्रि। गृणानः- गिरन्। गृ निगरणे। अस्थात्- स्थितवान् ॥१०॥

ये ते पन्थाः सवितः पूर्व्यासोऽरेणवः सुकृता अन्तरिक्षे।

तेभिर्नो अद्य पथिभिः सुगेभी रक्षा च नो अधि च ब्रूहि देव॥ १ ॥०३५ ॥११

देव सवितः। ये। ते- तव। पूर्व्यासः- प्राचीनाः। अरेणवः- विरजसः। अन्तरिक्षे- आकाशे। सुकृता- सुष्ठु रचिताः। पन्थाः- पन्थानः। सन्ति। तेभिः- तैः। सुगेभिः- सुष्ठु गन्तुं शक्यैः। पथिभिः- मार्गैः। अद्य- इदानीम्। नः- अस्मान्। रक्ष- पालय। नः- अस्मान्। अधि। ब्रूहि- तन्मार्गगमनार्थमुपदिश ॥११ ॥